

Гнізділова О.А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ НАУКОВИХ ШКІЛ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.)

В статті висвітлено динаміку розвитку науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст., запропоновано характеристику їхніх здобутків на кожному з виокремлених етапів.

Існування наукових шкіл є вагомим ознакою того, що наука в суспільстві і державі розвивається повноцінно і плідно, що на визначально важливих напрямках наукової думки зосереджуються зусилля вчених кількох поколінь, які забезпечують довготривалу стратегію вирішення по-справжньому суттєвих аспектів наукового пошуку.

Проблема дослідження динаміки розвитку наукових шкіл не є новою. Вперше періодизацію розвитку наукових шкіл запропонував відомий наукознавець С. Хайтун. Російський соціолог О. Мирська дещо конкретизувала та внесла певні корективи до підходу в періодизації шкіл в науці С. Хайтуна. Українська вчена О. Дубасенюк виокремила етапи розвитку Житомирської науково-педагогічної школи. Динаміку розвитку психологічних наукових шкіл на півдні України (ХІХ–ХХ ст.) дослідила І. Пивоварчик. Попри це, еволюція науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України ХХ ст. у систематизованому вигляді не досліджувалася.

Метою статті є висвітлення динаміки розвитку науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст., характеристика їхніх здобутків на кожному з виокремлених етапів.

Проведений аналіз історико-педагогічних і науково-методичних джерел уможливив у межах досліджуваного періоду виокремити й обґрунтувати три етапи розвитку науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Беручи до уваги той факт, що саме соціально-політичні, економічні й ідеологічні процеси разом з педагогічними задають параметри освітньої політики й виступають підвалинами для встановлення періодизації (О. Сухомлинська), було визначено такі критерії для обґрунтування етапів: урахування вимог законодавчо-нормативних документів, стрімкий кількісний приріст дошкільних установ, необхідність розробки теоретичних і практичних засад науково-методичного забезпечення освітнього процесу в дошкільних закладах, зміни в освітніх пріоритетах держави, потреби суспільства в підготовці кваліфікованих науково-педагогічних кадрів, стан педагогічної теорії і практики.

Використання цих характеристик для аналізу динаміки наукових шкіл у галузі дошкільної освіти України другої половини ХХ століття – початку ХХІ ст. дозволяє визначити наступні періоди в їх розвитку: I етап – (60-70 рр. ХХ ст.) – етап зародження наукових досліджень у галузі дошкільної педагогіки; II етап – (80-ті рр. ХХ ст.) – етап подальшого розвитку й офіційного визнання здобутків наукових шкіл у галузі дошкільної освіти, що позначився урізноманітненням і поглибленням тематики дослідницьких проблем; III етап – (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – етап перетворення однорівневих наукових шкіл на багаторівневі, створення дочірніх наукових шкіл, розширення напрямів науково-педагогічних досліджень, змістовного збагачення поля наукових пошуків. Дамо детальну характеристику кожному з них.

Ретроспективний аналіз доводить, що в 60-ті рр. ХХ ст. суспільне дошкільне виховання в Україні набрало найбільшого розмаху завдяки виходу ряду постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, котрі були документами прямої дії для міністерств, у підпорядкуванні яких перебували дошкільні установи. Найбільш важливими для забезпечення дітей дошкільними закладами та розширення їх мережі були: постанова Ради Міністрів СРСР «Про подальші заходи допомоги жінкам-матерям, працюючим на підприємствах і в закладах», постанова ЦККП і Ради Міністрів СРСР від 21 травня та відповідна постанова ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР від 19 червня 1959 р. «Про заходи щодо подальшого розвитку дитячих дошкільних установ, поліпшення виховання та медичного обслуговування дітей дошкільного віку».

Характерною рисою першого етапу стала розробка низки нормативних документів («Положення про об'єднану дошкільну дитячу установу (ясла-садок)» (1960), «Положення про дитячі дошкільні заклади у колгоспах Української РСР» (1963), Постанова «Про розгортання мережі дитячих дошкільних закладів у колгоспах і радгоспах республіки» (1963), Постанова «Про заходи з поліпшення будівництва медичних і дитячих закладів у республіці» (1964) тощо), які визначили конкретні заходи щодо подальшого розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні. У ці роки постала гостра необхідність розробки єдиної програми виховання і навчання дітей.

У 1960 році започаткував діяльність Науково-дослідний інститут дошкільного виховання в системі Академії педагогічних наук СРСР. Ним керував відомий психолог Олександр Запорожець, виходець із Харківської школи 30-х років [9, с.37-38]. НДІ дошкільного виховання став центром полідисциплінарних досліджень проблем виховання і навчання, психічного, психофізіологічного і фізичного розвитку дитини. Тут було створено оригінальні наукові, методичні розробки, які отримали широке визнання не лише в країні, а й за кордоном.

Значний внесок у розробку актуальних проблем дошкільної педагогіки зробив відділ дошкільного виховання Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР і відділ психології дітей дошкільного віку при Науково-дослідному Інституту психології УРСР. Було розроблено і затверджено єдину республіканську «Програму виховання в дитячому садку» (1962, 1965).

Зазначимо, що перший етап мав певні особливості, які позначилися на ефективності науково-дослідної роботи й створили умови для зародження наукових шкіл у галузі дошкільної освіти в Україні. У 60-ті роки в науку приходить нове покоління науково-методичних фахівців з дошкільної педагогіки. Своїм вагомим науковим доробком воно заявляє про ґрунтовність проведених досліджень і започатковує розвиток кількох наукових шкіл в Україні. Ці наукові школи мали суттєвий вплив па практику роботи дошкільних закладів. Українська дошкільна педагогіка посіла одне з провідних місць в СРСР [2].

Так, функціонування відкритого відділу дошкільного виховання Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (УНДІП) забезпечило розробку під керівництвом найвидатніших учених наукових проблем, а також підготовку до наукової і педагогічної діяльності осіб, що мали потяг до неї та необхідні для цього знання й здібності.

У 1960 році до аспірантури УНДІПу вступила Л. Артемова. Увага вченого зосереджувалася на визначенні особливостей організації ігрової діяльності у дитячому садку, пошуках способів налагодження ігрової взаємодії дошкільників у творчих іграх та іграх з готовим змістом і правилами. Вагомим елементом її наукових пошуків стала прогресивна ідея – ефективність виховання суспільно значимих рис особистості дитини значно зростає в ігровій діяльності, у процесі якої дитина активно і творчо засвоює правила й норми поведінки, ознайомлюється з навколишнім життям. Л. Артемова підкреслювала вирішальне значення керівної ролі педагога у формуванні дитячих взаємин на основі дружби і взаєморозуміння.

Суттєве значення для розробки теорії ігрової діяльності мали її праці: «Виховання поведінки дітей в іграх» (1964 р.), «Моральні норми засвоюються з дитинства» (1968 р.) та низка наукових статей «До питання про ігрові відносини дітей в дидактичних іграх» (1961), «Організація взаємовідносин в іграх з правилами» (1963), «Формування взаємин між дітьми старшого дошкільного віку в процесі освоєння правил в іграх» (1965), «Вплив правил різного змісту на поведінку старших дошкільнят в дидактичних і рухливих іграх» (1967), «Планування роботи по організації та керівництву творчими іграми дітей» (1968), «Воспитание поведения в играх с правилами» (1968), «Планування роботи по організації та керівництву творчими іграми» (1968), «Формування суспільних рис дітей у взаєминах» (1969) тощо [10].

Істотний внесок у дошкільну педагогіку зробив кандидат педагогічних наук з 1965 року Е. Вільчковський, напрями наукових досліджень якого пов'язані з фізичним вихованням дошкільників. У 1969-1974 рр. він працював старшим науковим співробітником відділу методики фізичного виховання УНДШу. Учений детально досліджував формування рухових навичок, динаміку ходьби та бігу в дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання дітей у дитячому садку. Результати його наукової діяльності були презентовані в ряді наукових статей «Формування моральних і вольових рис характеру в процесі фізичного виховання» (1965), «Фізичне виховання дошкільнят влітку» (1968), «Эстетика в физическом воспитании» (1971) тощо [4, с. 10]. Вихідні наукові положення про фізичний розвиток і виховання дошкільників, розроблені Е. Вільчковським лягли в основу сучасного наукового напрямку, пов'язаного з формуванням фізичної культури дітей дошкільного віку.

Проблеми дошкільного виховання у 60-ті роки в УРСР також розробляли викладачі кафедр дошкільної педагогіки Київського, Рівненського, Слов'янського, Запорізького педагогічних інститутів. Пізніше, у 70-ті роки приєднуються колективи заново відкритих кафедр у Харкові, Глухові, Ніжині.

До науково-дослідної діяльності у галузі дошкільної освіти в Україні з 1961 року долучилася і кандидат педагогічних наук З. Борисова, яка поєднала своє життя з Київським державним педагогічним інститутом імені О.М. Горького, куди була прийнята на посаду доцента кафедри дошкільної педагогіки. Вона опікувалася розробкою проблем формування відповідального ставлення дошкільнят до праці, залучення дітей до чергувань як ефективної форми трудової діяльності вихованців у дитячих садках, єдності морального і трудового виховання особистості.

У 1963-1972 рр. А. Богуш була викладачем Запорізького державного педагогічного інституту. У 1970 р. у Запорізькому державному педагогічному інституті починає працювати і К. Щербакова. А. Богуш і К. Щербакова відчиняли для студентів вищеназваного закладу двері у світ науки про виховання і навчання дошкільників, наполегливо залучали їх до наукового пошуку, керували підготовкою курсових, дипломних робіт, студентських наукових робіт на Всесоюзний конкурс.

1966 рік був знаковим для А. Богуш, яка вступила до аспірантури Науково-дослідного інституту психології. Сфера її наукових пошуків у ці роки зосереджується на проблемі одночасного засвоєння української і російської мов дітьми дошкільного віку. У кандидатській дисертації А. Богуш довела, що, забезпечуючи постійний педагогічний контроль над мовою дітей та навчаючи їх зіставляти схоже і відмінне в

споріднених мовах, можна успішно формувати дошкільнят навички самоконтролю мовлення і тим самим сприяти успішному опануванню двох мов.

У 1972 році склала вступні іспити до заочної аспірантури Науково-дослідного інституту дошкільного виховання АПН СРСР (м. Москва) і К. Щербакова. Їй пощастило навчатися у справжніх майстрів наукової справи, як от О. Запорожець, Л. Венгер, М. Поддьяков, В. Нечаєва, Р. Жуковська, Н. Ветлугіна, Ф. Сохін тощо. Протягом наступних п'яти років молодий вчений досліджує моральне становлення особистості дошкільника у грі, формування позитивних взаємовідносин у дітей [8, с. 9].

Погоджуємося з думкою, І. Улюкаєвої, що у 70-ті роки в Україні значно активізувалася науково-дослідницька робота з дошкільної педагогіки. Тематика та напрями досліджень визначалися завданнями виховання дітей дошкільного віку, рівнем розвитку педагогічної науки й у цілому характеризувалися широким охопленням проблем дошкільної освіти [11, с. 358-359]. Саме в цей час відбулися захисти кандидатських дисертацій А. Богуш і К. Щербакової.

У ці роки Л. Артемова працювала над удосконаленням змісту навчально-виховної роботи у дошкільних закладах і організації педагогічного процесу. У складі авторського колективу (О. Булатова, Т. Введенська та ін.) вона доопрацювала і видала «Програму виховання в дитячому садку» (1971), «Програму та методичні настанови виховання дітей в дошкільному закладі» (1975), що суттєво вплинуло на практику роботи дитячих садків [9, с. 43].

Тематика та напрями досліджень у ці роки визначалися завданнями виховання дітей дошкільного віку, рівнем педагогічної науки та запитами практики. Авторський колектив у складі науковців НДІ педагогіки та психології УРСР, викладачів Київського, Рівненського, Слов'янського педагогічних інститутів у 1974 році видав посібник «Виховання і навчання дітей дошкільного віку» (відповідальні редактори і співавтори Л. Артемова, З. Лебедева, Н. Савельєва) [9, с. 43-44]. В ньому обґрунтовано програмні завдання, відзначено особливості психічного розвитку дітей та подано рекомендації щодо їх урахування у фізичному, розумовому, моральному, естетичному вихованні дошкільників; розкрито зміст, форми та виховне значення правильної організації життя дітей у дошкільних закладах; ґрунтовно висвітлено всі методики навчання та виховання дітей за програмою.

У цей час Е. Вільчковський детально досліджував динаміку рухової активності дітей 4-7 років, вивчав специфіку формування та вдосконалення основних видів рухів (лазіння, повзання, метання, ходьба, стрибки, біг). Науковець стверджував, що формування рухових навичок у дітей дошкільного віку залежить від правильного планування

програмного матеріалу протягом року. Необхідною умовою для успішного забезпечення процесу правильного формування рухових навичок і підвищення функціональних можливостей організму, на його думку, є збільшення кількості занять і їх систематичне проведення у режимі дня ДНЗ. Результати експериментальних досліджень та висновки Е. Вільчковського було використано при складанні програми виховання для дитячих садків УРСР, у методичних листах Міністерства освіти України і впроваджувалися в практику роботи з фізичного виховання дітей дошкільного віку [4, с. 10].

Результатом наукових пошуків Е. Вільчковського став вихід у світ таких навчально-методичних видань, як «Фізичне виховання в дитячому садку» (1971), «Фізичне виховання дітей дошкільного віку» (1974), «Методика фізичного виховання в дитячому садку» (1979), «Физическая культура детей дошкольного возраста» (1979) [10].

З 1976 р. А. Богуш – завідувач кафедри дошкільного виховання Рівненського державного педагогічного інституту ім. Д.З. Мануїльського, а К. Щербакова очолила кафедру дошкільної педагогіки Запорізького державного педагогічного інституту. Результатом творчих пошуків А. Богуш стали навчально-методичні посібники «Розвиток мови дітей дошкільного віку» (1972), «Розвиток мови дітей у змішаних за віком групах» (1974), «Підготовка руки дитини до письма» (1976), «Розвиток мови дошкільників у сім'ї» (1975), «Методика розвитку мови у дитячому садку» (1977), «Заняття з розвитку мови дітей у дошкільних закладах» (1979), «Бесіди на морально-етичні теми» (1979) [1, с. 10].

Унікальною формою репрезентації результатів психолого-педагогічних досліджень у галузі дошкільної освіти у 1965-1982 роках були республіканський науково-методичний збірник «Дошкільна педагогіка і психологія» і науково-методичний журнал «Дошкільне виховання», на сторінках яких систематично друкувалися статті Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Е. Вільчковського та інших провідних українських учених [10].

Отже, наявність концептуальних педагогічних ідей, публікацій з проблематики дошкільного виховання і навчання, співробітників і однодумців є підставою констатувати започаткування у 60-70 рр. ХХ ст. в Україні наукових досліджень у галузі дошкільної освіти. Наукові ідеї Л. Артемової, А. Богуш, Е. Вільчковського, К. Щербакової послужили підставою подальшого розвитку теорії і практики дошкільної педагогіки в дослідженнях вчених, що працювали у цій галузі.

На другому етапі спостережено активізацію наукових розробок щодо виховання і навчання дітей дошкільного віку, інтенсивну підготовку науково-педагогічних кадрів, поглиблення тематики наукових пошуків, уточнення й деталізацію основних положень науково-дослідних програм докторів наук Л. Артемової (1985),

А. Богуш (1986), З. Борисової (1985), Е. Вільчковського (1989) – фундаторів науково-дослідної діяльності України у галузі дошкільної освіти.

Установлено, що консолідуючими чинниками активної діяльності З. Борисової – завідувача кафедри дошкільної педагогіки Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького (1975-1992) – виступили такі пріоритетні напрями творчого пошуку, як розробка питань удосконалення навчально-виховного процесу в дитячому садку, взаємозв'язку морального і трудового виховання дітей. Вона згуртувала колектив справжніх майстрів дошкільної справи і кожному дала путівку в наукове життя. На базі кафедри проводились масштабні заходи всесоюзного та республіканського рівня – науково-практичні конференції, методичні семінари, студентські олімпіади. Успіхи науково-викладацького колективу на чолі з З. Борисовою дозволили блискуче представити здобутки кафедри на Всесоюзній виставці досягнень у галузі освіти та науки і отримати найвищу нагороду – медаль ВДНГ за внесок у підготовку педагогічних кадрів.

За участі викладачів кафедр дошкільної педагогіки Київського (З. Борисова, Е. Вільчковський), Бердянського (К. Щербакова), Рівненського (А. Богуш) педінститутів створювалися та оновлювалися програми виховання та навчання у вітчизняних дитячих садках, у педагогічній періодиці друкувалися наукові статті, вивчався та узагальнювався передовий педагогічний досвід найкращих дошкільних закладів України, вдосконалювалися методи і прийоми роботи зі студентами.

Особливе місце в науково-дослідній діяльності завідувача кафедри дошкільного виховання Рівненського державного педагогічного інституту А. Богуш займала проблема розвитку мовлення дітей. Нею розроблено зміст методики розвитку мови і навчання рідної мови дошкільнят як галузі педагогіки і як навчальної дисципліни в закладах вищої професійної освіти.

Ознакою другого етапу стало й те, що результати наукової діяльності А. Богуш були презентовані в науково-методичних працях «Заняття з розвитку мови дітей старшого дошкільного віку» (1980), «Мовленнєва підготовка дітей до школи» (1984), «Мова ваших дітей» (1989) і знайшли відображення в наукових статтях [1].

Середина 80-х рр. ХХ ст. позначена заснуванням дидактичної наукової школи к.п.н., професора кафедри теорії і методики дошкільного виховання, проректора з навчальної роботи Бердянського державного педагогічного інституту імені П.Д. Осипенка К. Щербакової, яка досліджувала проблему розвитку в дітей дошкільного віку початкових математичних понять, формування в них кількісних та якісних уявлень, ознайомлення з формою, величиною предметів, різними способами розв'язання задач.

У ці роки К. Щербакова була членом науково-методичної комісії при Міністерстві освіти СРСР (1978-1983) і Міністерстві освіти УРСР (1984-1989) та редколегії науково-методичного журналу «Дошкільне виховання» (з 1980 р.). Педагогічні ідеї К. Щербакової цих років знайшли відображення в таких колективних науково-методичних працях, як «Математика в подготовительной к школе группе детского сада» (1982), «О математике малышам» (1984), «Формирование творческой активности дошкольников» (1985), «Математика дошкольникам» (1986). Книги «Методика навчання математики дітей дошкільного віку» (1985), «Методика формування елементарних математичних уявлень у дітей» (1987) рекомендовано Міністерством освіти УРСР як навчальні посібники для студентів педучилищ із спеціальності №2002 «Дошкільне виховання» і № 2010 «Виховання в дошкільних закладах» та педінститутів із спеціальності № 2010 «Педагогіка і психологія (дошкільна)» [8].

У цей період простежено посилення уваги до проблематики щодо ігрової діяльності дітей дошкільного віку. У полі зору К. Щербакової перебували проблеми формування позитивних взаємин у спільній ігровій діяльності дітей середнього та старшого дошкільного віку, розвитку дитячих стосунків, розвитку творчої активності дошкільників в іграх за сюжетами літературних творів, педагогічні та психологічні основи організації та проведення сюжетно-рольових ігор, керівництвом ними з боку вихователів, які презентовано низкою науково-методичних праць «Сюжетно-ролевые игры дошкольников» (1982), «Формирование взаимоотношений детей 3-5 лет в игре» (1984) тощо [8].

Зародження наукової школи Л. Артемової відбулося у стінах лабораторії дошкільного виховання УНДІПу, де вчена працювала до 1990 року. Л. Артемова розкрила проблему виховання в дітей позитивних взаємин як основи поведінки в колективі. На конкретних прикладах показала, як у процесі ігор діти набули навичок спілкування з однолітками, як поступово розвивалися в них колективістські риси. Встановлено, що діти під час спілкування дітей складаються взаємини, які ґрунтуються на особистих симпатіях та інтересі до спільної діяльності й суттєво впливають на формування суспільних рис дошкільнят.

Одним із аспектів наукових досліджень стало питання морального виховання дітей дошкільного віку. Вивчалися засоби і методи формування у дошкільнят рис колективізму, гуманних, патріотичних та інтернаціональних почуттів. У 80-ті роки минулого століття Л. Артемова і її учні довели необхідність розвитку соціальних почуттів, ознайомлення дошкільників з різними явищами суспільного життя в процесі дитячих ігор. Л. Артемова довела, що в тісній взаємодії з розвитком творчих здібностей формуються інтелектуальна, моральна сфери особистості дитини.

Наукові розробки Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Е. Вільчковського допомагали педагогам у практичній роботі, сприяли підвищенню їхньої фахової майстерності, забезпечили створення методологічної платформи для розвитку наступних науково-педагогічних досліджень та започаткування і повноцінного функціонування наукових шкіл у галузі дошкільної освіти.

Третій етап характеризується розширенням географічних меж функціонування науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України ХХ ст. – початку ХХІ ст. (науково-педагогічні школи почали формуватися в містах Луганську, Сумах, Слов'янську, Донецьку, Одесі, Івано-Франківську та інших містах України), збагаченням напрямів їхньої діяльності, збільшенням їхнього кількісного складу.

Серед дослідницьких колективів, що здобули широке визнання в Україні та за її межами, вирізняється наукова школа доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського А. Богуш [5]. Дослідженнями її аспірантів було покладено початок створенню експериментальної бази методики розвитку дитячого мовлення. Вивчалися питання формування лексичної, фонетичної, граматичної будови мовлення дітей, використання художньої літератури у вихованні дошкільнят. Під науковим керівництвом А. Богуш виконані кандидатські дисертації в галузі мовного розвитку дітей, присвячені вирішенню проблем навчання правильній звуковимові, розвитку дитячого словника.

Відкривши новий напрямок в теорії дошкільного навчання – дошкільну лінгводидактику, А. Богуш виявила вихідні методологічні позиції для визначення принципів відбору і побудови системи знань як наукової основи для створення програм дитячого садка, що забезпечують ефективний розвиток мовлення дитини.

З'ясовано, що домінантними напрямками досліджень вихованців академіка А. Богуш були: історичні аспекти становлення розвитку дошкільної лінгводидактики та творче використання спадщини минувшини в сучасному дошкільному закладі, теоретичні засади і концепти становлення дошкільної лінгводидактики як галузі, методика розвитку мовлення дітей раннього віку, методика навчання дітей української мови в дошкільних закладах національних спільнот та іноземної мови, народознавчий аспект розвитку мовлення, розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку та проблеми наступності між ДНЗ і першим класом школи, підготовка студентів дошкільних факультетів до навчання мови дітей дошкільного віку, проблеми навчання мови майбутніх словесників, методика розвитку і навчання дітей дошкільного віку рідної мови, розвиток мовлення учнів ЗОШ, гімназій [1; 5].

Результати досліджень учнів та послідовників академіка А. Богуш висвітлено в 7 докторських і понад 60 кандидатських дисертаціях, виконаних під її керівництвом. Професійний шлях учнів-науковців Н. Гавриш [6], Н. Лисенко, К. Крутій, Т. Котик, Н. Луцан та ін. є переконливим свідченням великої особистої ролі професора А. Богуш у формуванні науково-педагогічних кадрів в Україні. Сьогодні її учні гідно примножують професійні та наукові здобутки свого педагога-наставника. Вони працюють на перспективу – створюють власні наукові школи, в яких готують нову зміну кадрів, сприяють професійному зростанню молоді, виховують справжніх мислячих учених, створюють умови для творчої самореалізації науковців.

Бурхливий розвиток дошкільної педагогіки як науки на цьому етапі презентує наукова школа, засновником якої стала доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки (з 1991) Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Л. Артемова. Під її керівництвом учні розгорнули широкі дослідження різних аспектів проблеми ігрової діяльності та морального виховання дошкільників. Дослідження цієї наукової школи показали, що діти, реалізуючи в грі знання, одержані на заняттях, у повсякденному житті дитячого садка, сім'ї, оперують ними в розмовах одне з одним у міру свого досвіду й розумового розвитку. Цим самим вони передають ровесникам власні уявлення про навколишній світ під час гри. У процесі спілкування в ігрових групах відбувається взаємна передача дітьми знань. Цим забезпечується певне поглиблення, уточнення, систематизація знань про явища життя, побут, працю людей, природу в такій невимушеній і природній для дітей діяльності, як гра. У результаті з'являється можливість не переобтяжувати дітей навчальним матеріалом на заняттях. Виконані під її керівництвом дослідження проблем дитячої гри не втратили і нині своєї актуальності. За результатами наукових досліджень Л. Артемовою опубліковано понад 312 наукових праць, захищено 29 кандидатських і 2 докторські дисертації.

Засновником наукового напрямку – теоретико-методичні основи ознайомлення дітей з математичними уявленнями – і виділенням його в самостійну науку пов'язано з ім'ям К. Щербакової. Її погляди на систему ознайомлення дошкільнят з елементарними математичними поняттями були викладені в навчальних посібниках «Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників» (1996), «Формування елементів математики у дітей дошкільного віку» (2004), «Методика формування елементів математики і дошкільників» (2011), «Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку» (2015) тощо, де на основі узагальнення багаторічного досвіду роботи колективу вихователів і методистів дитячих садів обґрунтовані завдання, принципи, зміст, методи і форми організації математичної роботи у дошкільних закладах.

Позитивний вплив на розвиток дошкільного виховання в Україні справили наукові дослідження професора К. Щербакової та її учнів з питань математичного і мовленнєвого розвитку, виховання дошкільників. Результати наукових пошуків представників наукової школи К. Щербакової знайшли відбиття в захищених під її керівництвом 12 кандидатських дисертаціях і опублікованих 400 наукових і науково-методичних працях. Вміння Катерини Йосипівни відзначити найвдаліші місця та творчі знахідки науковців, побачити в іншій людині сильні, позитивні сторони, і підтримавши їх, надихнути на подальшу успішну наукову роботу, дозволяють її учням знаходити шлях для подальшого наукового зростання (д.п.н., професори Т. Степанова, О. Фунтікова, Л. Зайцева) [8, с. 11].

Доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Е. Вільчковський, його учні й послідовники опрацювали систему фізичної культури дітей раннього та дошкільного віку, завдання, засоби й методи; розробили методику навчання дітей різних вікових груп вправ з гімнастики та рухливих ігор; підготували рекомендації щодо формування правильної постави, загартування й профілактики плоскостопості. Під керівництвом і консультуванням вченого захистилося 12 аспірантів і 3 докторанта. Е. Вільчковський – автор понад 450 наукових публікацій, 15 програм з фізичного виховання дітей дошкільного віку в загальних і спеціальних дошкільних навчальних закладах. Послідовниками і спадкоємцями його ідей є професори Н. Денисенко і О. Курок, які примножують дослідницькі традиції наукової школи Е. Вільчківського та здійснюють ефективну підготовку науково-педагогічних кадрів [4].

У колі наукових інтересів З. Борисової проблеми трудового та морального виховання дітей дошкільного віку, історичні аспекти дошкільного виховання. Особистий науково-педагогічний доробок З.Н. Борисової налічує понад 150 праць. Традиції наукової школи З. Борисової на початку ХХІ ст. продовжили д.п.н., проф., які започаткували діяльність дочірніх наукових шкіл (Г. Беленька, І. Луценко).

Отже, аналіз наукової діяльності провідних наукових шкіл України у галузі дошкільної освіти в досліджуваний період дав змогу констатувати, що їх розвиток відбувався на трьох основних етапах: I – 60-70-і рр. ХХ ст. – етап зародження українських наукових шкіл у галузі дошкільної освіти; II – 80-і рр. ХХ ст. – етап подальшого розвитку та офіційного визнання здобутків наукових шкіл дошкільного профілю, який позначився урізноманітненням тематики дослідницьких проблем; III – 90 рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. – етап перетворення однорівневих наукових шкіл на багаторівневі, створення дочірніх наукових шкіл, розширення напрямів науково-педагогічних шкіл, змістовного збагачення поля наукових досліджень.

Представлені матеріали свідчать, що поглиблення предмету педагогічних досліджень, пошуків наукових пошуків, зростання потужного наукового потенціалу, підтримка наявних та формування нових науково-педагогічних шкіл, інтеграція наукових результатів у навчальний процес та гармонізація наукової, навчальної та методичної роботи, оновлення змісту навчання найсучаснішими фундаментальними знаннями й прикладними результатами, залучення молодих учених та обдарованих студентів до наукових шкіл характеризували розвиток науково-педагогічних шкіл України у галузі дошкільної освіти другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Таким чином, вітчизняними науковцями (А. Богуш, Л. Артемова, Е. Вільчковський, К. Щербакова) внесений значний внесок у розвиток різних наукових напрямів, пов'язаних з розробкою проблем дошкільної педагогіки та комплексу методик дошкільного виховання і навчання. Закладені в другій половині ХХ століття науково-дослідні традиції послужили базисом для подальшого розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти, визначили основні напрямки досліджень в дошкільній педагогіці й окремих методиках навчання дітей дошкільного віку. Досягнення учнів наукових шкіл А. Богуш, Л. Артемової, Е. Вільчковського, К. Щербакової збагатили вітчизняну дошкільну педагогіку, а впровадження результатів їхніх наукових досліджень сприяли розвитку педагогічної практики на всіх освітніх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Алла Михайлівна Богуш – академік АПН України : біобібліогр. покажч. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Айвазова Л. М. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Білоцерківець І. П.]. – 2-ге вид., доповн. та переробл. – Київ : [б. в.], 2009. – 118 с. – (Серія «Академіки АПН України»; вип. 16).
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: підручник / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
3. Віденко Н. Проблеми становлення та розвитку науково-дослідної роботи в системі дошкільного навчання в 60-80-ті роки ХХ століття / Н. Віденко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.kspiu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/912/1/ПРОБЛЕМИ%20%20СТАНОВЛЕННЯ%20%20ТА%20%20РОЗВИТКАУ%20%20НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ%20%20РОБОТИ%20%20В%20%20СИСТЕМІ%20%20ДОШКІЛЬНОГО%20%20НАВЧАННЯ.pdf>
4. Вільчковський Е. С.: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність : біобібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Л. : [б. в.], 2015. – 6 с.
5. Гнізділова О. А. Грані науково-педагогічної діяльності академіка А. М. Богуш / О. А. Гнізділова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 31, Том V (47) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2013. – С. 112–121.

6. Гнізділова О. А. Зміст і напрями діяльності наукової школи професора Н. В. Гавриши / О. А. Гнізділова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – 2014. – № 40. – С. 268–274.
7. Гнізділова О. А. Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи: монографія / О. А. Гнізділова // Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 388 с.
8. Дошкільна освіта в персоналіях (до ювілею професора К. Й. Щербакової). Наукове видання [упорядники О. Г. Брежнева, Л. В. Макаренко]. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. – 248 с.
9. Дошкільна освіта: історія і сьогодення: довідник / [упоряд. Л. В. Лохвицька]. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 208 с.
10. Саяпіна С. А. Публікації та дисертації вітчизняних авторів із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку (1960 р.– початок ХХІ століття): бібліограф. покажчик / С. А. Саяпіна. – Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – 281 с.
11. Улюкаєва І. Г. Історія дошкільної педагогіки: підручник / І. Г. Улюкаєва. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 424 с.

Сулаєва Н.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОШКІЛЬНА ОСВІТА» У НЕФОРМАЛЬНИХ МИСТЕЦЬКИХ КОЛЕКТИВАХ

У статті схарактеризовані різні аспекти розвитку творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у неформальних мистецьких колективах вищих навчальних педагогічних закладів освіти. Обґрунтовано доцільність збагачення формальної освіти студентів педагогічних спеціальностей неформальною мистецькою освітою в межах творчої діяльності в постійно-діючих та тимчасових мистецьких об'єднаннях студентської молоді.

Формування молодого покоління нашої держави, здатного до сприймання, розуміння та збагачення духовної спадщини українського народу, починається з дошкільного віку. У цьому випадку саме вихователь дошкільного закладу стає першим професійним провідником дітей у світ прекрасного, національно-спрямованого, відповідного дитячому віковій мистецтва. Підготовка такого фахівця вимагає спрямування системи вищої педагогічної освіти на употужнення процесу розвитку креативних потенцій кожного студента, здатності його до творчої самореалізації та самовдосконалення в професійній діяльності. Одним із компонентів гармонійного розвитку майбутнього вихователя, що впливає на підвищення його творчого потенціалу, є участь студентів ВНЗ у неформальних мистецьких